

Ks. Sylwester Jaśkiewicz*
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

ŚWIĘTY AUGUSTYN I SYNODY AFRYKI PÓŁNOCNEJ PRZEŁOMU IV I V WIEKU

Działalność synodalna Kościoła w Afryce Północnej na przełomie IV i V wieku, choć z jednej strony zdumiewa swym dynamicznym rozwojem, to jednak z drugiej uwidacznia także wielość i zakres problemów, z jakimi mierzył się Kościół afrykański. Tak wybitni pasterze, jak zwłaszcza biskup Kartaginy i prymas Afryki Prokonsularnej Aureliusz (391–430) oraz biskup Hippony Augustyn (396–430), uczynili z synodów skuteczny oręż w walce ze schizmą donatystów i herezją pelagianizmu. Niemniej ważną materią zwoływanych wówczas zgromadzeń synodalnych były sprawy związane z dyscypliną duchowieństwa, liturgią i życiem Kościoła. Synody (concilia) cieszyły się właściwą sobie powagą i autorytetem (auctoritas). Znaczącą rolę wśród nich odegrały zwłaszcza synody plenarne. Jako przejaw kolegialności biskupiej rzucają wiele światła na relację biskupów afrykańskich z biskupem Rzymu, a także są świadectwem eklezjalnej afrykańskiej specyfiki, a niekiedy także i autonomii.

Afryka Północna, znana już w III wieku z szeroko zakrojonej działalności synodalnej¹, na przełomie IV i V wieku przeżywa nową epokę w historii zgromadzeń synodalnych. Pośród wybitnych jej przedstawicieli znaczącą rolę odegrali zwłaszcza Aureliusz, biskup Kartaginy i prymas Afryki, oraz Augustyn, biskup

* Sylwester Jaśkiewicz – kapłan diecezji radomskiej, dr hab. nauk teologicznych w dysc. teologii dogmatycznej. Jest adiunktem badawczo-dydaktycznym Katedry Pneumatologii, Eklezjologii i Mariologii KUL w Lublinie i wykładowcą w WSD w Radomiu oraz w IT w Radomiu przy Akademii Katolickiej w Warszawie; e-mail: sylwester.jaskiewicz@kul.pl; ORCID: 0000-0002-4941-3610.

¹ Por. S. Strękowski, *Synody w Afryce prokonsularnej III wieku jako przejaw kolegialności biskupów w świetle Kanonów synodalnych i „Listów” św. Cypriana z Kartaginy*, „Vox Patrum” 72 (2019), s. 115. Dziś często używanym słowem jest słowo „synodalność”; por. A. Proniewski, *Teologia laikatu i synodalność jako droga realizacji powszechnego powołania do świętości*, „Teologia w Polsce” 16 (2022) 2, s. 144.

Hippony. Przyjacieli i pierwszy biograf Augustyna Possydusz z Kalamy powie o swoim mistrzu: „Gdy tylko mógł, uczestniczył w synodach świętych biskupów odprawianych w różnych prowincjach”². Chcąc przedstawić bliżej zaangażowanie Augustyna w działalność synodalną, należy zapytać w pierwszej kolejności: jak rozumiał on instytucję synodu? jak często były one wówczas zwoływane? oraz jakim problemom były poświęcone?

TERMINOLOGIA, RODZAJE I HIERARCHIA SYNODÓW

Najczęściej używanym przez Augustyna terminem na określenie zgromadzenia synodalnego jest rzeczownik *concilium*, który wraz z różnymi określnikami przymiotnikowymi – synod plenarny (*concilium plenarium*), synod plenarny Kościoła powszechnego (*plenarium Ecclesiae universae concilium*), synod plenarny całego świata chrześcijańskiego (*concilium plenarium totius orbis christiani*), synody Afryki (*Africana concilia*), synod powszechny (*concilium universale*), synod zamorski albo powszechny (*transmarinum vel universale concilium*) – pojawia się w jego wypowiedziach aż 541 razy³. Drugim terminem jest *synodus*, który w różnych nazwach złożonych: synod biskupów (*episcopalis synodus*), synod biskupów z całego świata (*episcopalis synodus ex toto orbe*), synod afrykański (*synodus Africana*), synod Wschodu i Zachodu (*Orientis et Occidentis synodus*) występuje 35 razy⁴. Nawet jeśli niewątpliwą zasługą prymasa Aureliusza było ożywienie instytucji synodu biskupów poprzez wprowadzony obowiązek spotykania się biskupów wszystkich prowincji północnoafrykańskich przynajmniej raz w roku⁵, to jednak na przełomie IV i V wieku terminologia synodów nie była jeszcze wyraźnie utrwalona. Augustyn największą powagę (*auctoritas*) przypisywał synodowi plenarnemu (*concilium plenarium*), rozumianemu jako zgromadzenie biskupów pochodzących z różnych prowincji Afryki Północnej⁶.

² Possydusz z Kalamy, *Żywoć św. Augustyna XXI*, przekł., wstęp i oprac. P. Nehring, Kraków 2002, s. 92; por. H.J. Sieben, *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn i in. 1979, s. 68–69; J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna z papieskim Rzymem*, „Vox Patrum” 8 (1988) 14, s. 278.

³ Por. H.J. Sieben, *Concilium (concilia) II. Konzilslehre A.s.*, [hasło w:] *Augustinus-Lexikon*, I, ed. C. Mayer, Basel 1986, s. 1100–1107.

⁴ Tamże, s. 1100.

⁵ Por. *Breviarium Hipponense* 5, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku. Synody i kolekcje praw*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, „Źródła Myśli Teologicznej” 52 (2010) IV, s. 74.

⁶ Por. Augustinus, *Retractationes* 1,17, NBA II, s. 100–101; zob. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas del sinodo. Il tracciato della sinodalità al tempo di Agostino d'Ippona*, Trapani 2022, s. 132–133; M. Fiedrowicz, *Teologia Ojców Kościoła. Podstawy wczesnochrześcijańskiej refleksji nad wiarą*, przeł. W. Szymona, Kraków 2009, s. 307.

Choć Augustyn nie podaje bliższego określenia terminu „synod”, to jednak z zachowanych dokumentów synodalnych wynika, że oznaczał on zasadniczo „obradowanie albo zasiadanie razem” (*considerere*) prymasa ze swoimi braćmi biskupami i z kapłanami w obecności diakonów, a czasami i świeckich⁷. Synody (*concilia*) w czasach biskupa Hippony były zazwyczaj zgromadzeniami biskupów (*concilium episcoporum*) z określonego obszaru, niekiedy są też zebraniem kilku biskupów w określonej sprawie albo też spotkaniem biskupa z przedstawicielami swojego lokalnego Kościoła⁸. Giuseppe Di Corrado podkreśla, że biskup Hippony uważa synod za skuteczne narzędzie pozwalające zmienić w sposób stopniowy lub radykalny to, co jest ważne dla życia Kościoła⁹. W odpowiedzi na pytania człowieka świeckiego, jakim był January, w odniesieniu do liturgii biskup Hippony mówi wyraźnie o zbawiennej powadze (*saluberrima auctoritas*) synodów plenarnych¹⁰. Powaga ta – albo też autorytet (*auctoritas*¹¹) – oznaczała nie tylko przyjęcie i wprowadzenie w życie ogłaszanych kanonów i norm synodalnych, ale bardziej jeszcze miłość Bożą, tzn. skuteczną obecność Ducha Świętego, która w ścisłej relacji z następcą św. Piotra rozlewa się na cały lud Boży¹².

Prowadzone przez biskupa Hippony dysputy, zwłaszcza z donatystami, przyczyniły się do wypracowania cennych wniosków w odniesieniu do hierarchii synodów¹³. O ile bowiem prowadzonym na synodach obradom towarzyszyło poszukiwanie prawdy i jej określenie, a następnie rzetelne i staranne (*tanta diligentia*) sporządzenie protokołu i jego podpisanie, to jednak powaga albo też autorytet synodów nie był jednakowy. Biskup Hippony, charakteryzując niejako obowiązującą praktykę, podkreślił, że „synody poszczególnych regionów i prowincji mają bez wątpienia mniejszy autorytet niż synody powszechne, reprezentujące cały świat chrześcijański. Wcześniejsze synody powszechne często są poprawiane przez późniejsze, gdyż dzięki zdobywanemu doświadczeniu odsłania się to, co było niedo-

⁷ Por. *Acta Concilii hipponensis 24 septembris 427*, w: *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, ed. J.-P. Migne, Paris 1887, 56, s. 876–879; przekł. pol. *Dokumenty synodu w Hipponie z 24 września 427*, przeł. Z. Olejniczak, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 312.

⁸ Tym ostatnim przysługuje nazwa „synod diecezjalny” (*synodus diocesana*), gdyż w swej istocie, tak jak synod z 26 września 426 r. w kościele Pokoju z Hipponie, był zebraniem kleru diecezji i licznie zgromadzonego ludu pod przewodnictwem własnego biskupa. Por. Augustyn, *List 213,1*, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 298–299.

⁹ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 16.

¹⁰ Por. Augustyn, *List 54,1.1*, w: Św. Augustyn, *Listy*, przeł. W. Eborowicz, Pelplin 1991, s. 332.

¹¹ Rzeczownik *auctoritas* tłumaczony jest w pierwszej kolejności jako „powaga” lub „autorytet”; por. *Słownik kościelny łacińsko-polski*, red. A. Jougan, Poznań–Warszawa–Lublin 1958³, s. 53; *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. I: A–C, Warszawa 1959, s. 309.

¹² Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 16.

¹³ Por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła niepodzielonego*, Tarnów 2020, s. 111.

stępne, i zostaje poznane to, co było ukryte”¹⁴. Bogactwo życia Kościoła, a także nowe wyzwania przyczyniają się do synodalnego pogłębienia doktryny oraz do wypracowania nowych wytycznych dyscypliny kościelnej. Niezwykle ważne jest to, że „W całym tym procesie nie ma miejsca na żadne nadęcie się pychą, na napuszony kark arogancji czy też na spory powodowane zazdrością. Dokonuje się to wszystko ze świętą pokorą, z pokojem katolickim i z chrześcijańską miłością”¹⁵. Niestety, nad czym ubolewa niejednokrotnie biskup Hippony, głównym orężem donatystów uwłaczającym imieniu chrześcijan była arogancja i przemoc.

DZIAŁALNOŚĆ SYNODALNA AUGUSTYNA

Niemalże przez połowę swojego życia, a dokładnie przez 34 lata, tzn. od 393 do 427 roku, Augustyn jako prezbiter, a następnie biskup był związany z działalnością synodalną. W tym czasie w Kościele afrykańskim odbyło się aż 39 synodów¹⁶, w tym 17 synodów plenarnych całej Afryki¹⁷. Z tego okresu, a właściwie od roku 390 do roku 427 przetrwały akta zaledwie z 24 afrykańskich synodów, głównie z Kartaginy¹⁸. Nawet jeśli biskup Hippony nie we wszystkich synodach brał udział, to jednak zapewne docierały do niego rozsyłane po synodzie plenarnym postanowienia w postaci listu synodalnego¹⁹. Klamrą spinającą w całość synodalne doświadczenie starochrześcijańskiego myśliciela są dwa synody. Pierwszy z nich, w którym uczestniczył on jeszcze jako kapłan, wygłaszając mowę *De fide et symbolo*, to synod plenarny całej Afryki pod przewodnictwem Aureliusza, który miał miejsce 8 października 393 roku w Hipponie²⁰. Ostatnim synodem, w którym uczestniczył biskup Hippony był synod plenarny zwołany 24 września 427 roku również w Hipponie²¹.

¹⁴ Augustyn z Hippony, *O chrzcie (De baptismo contra Donatistas libri septem)*, II, 3.4, przekł., wstęp i oprac. A. Żurek, *Źródła Myśli Teologicznej* 38, Kraków 2006, s. 60; por. M. Fiedrowicz, *Teologia Ojców Kościoła...*, s. 333.

¹⁵ Augustyn z Hippony, *O chrzcie (De baptismo contra Donatistas libri septem)*, II, 3.4, s. 60.

¹⁶ Por. A. Audollent, *Afrique*, [hasło w:] *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, I, Paris 1911, s. 811–822. W okresie znacznie szerszym, tzn. w latach 312–427 miało miejsce w Kościele afrykańskim: 56 synodów partykularnych, 19 synodów generalnych całej Afryki oraz 20 synodów prowincjonalnych, nie licząc synodów diecezjalnych. Por. J. Strzelczyk, *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992, s. 110.

¹⁷ Por. D. Fiocco, *Autonomia e comunione negli antichi sinodi africani (secoli III–V)*, „Studia Patavina” 68 (2021), s. 42.

¹⁸ Por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 109.

¹⁹ Por. tamże, s. 109.

²⁰ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 27.

²¹ Por. R.W. Mathisen, *Concili dei vescovi nordafricani*, [hasło w:] *Agostino. Dizionario enciclopedico*, ed. A.D. Fitzgerald, ed. ital. L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, s. 440.

Z bezpośrednich świadectw dowiadujemy się o znamiennej obecności biskupa Hippony na odbywającej się od 1 do 8 czerwca 411 roku słynnej konferencji reprezentacji biskupów katolickich i zwolenników biskupa Donata, zwanej też synodem, podczas której na jej trzeciej sesji biskup Hippony zabrał głos aż 62 razy²², przyczyniając się do ostatecznego doktrynalnego rozprawienia się z donatystami²³. Sprawie donatystów był poświęcony synod zgromadzony 14 czerwca 412 roku w Cyrcie w Numidii, a Augustyn odegrał na nim ważną rolę, formułując pismo synodalne znane jako *Epistola* 141²⁴. O obecności biskupa Hippony na gromadzącym ponad 200 biskupów synodzie plenarnym pod przewodnictwem Alipiusza, jaki obradował 1 maja 418 roku w Kartaginie w sprawie donatyzmu i pelagianizmu, świadczy fakt, że został on wybrany do trójki sędziów reprezentujących prowincję Numidii wraz z Alipiuszem i Restytutem celem potwierdzenia i podpisania przez prymasa tak sporządzonych protokołów, jak i listów, podczas gdy pozostali biskupi, z wyjątkiem reprezentujących, rozjechali się²⁵. Synod plenarny Afryki obradujący w dniach od 25 do 30 maja 419 roku w Kartaginie uwzględnił postulat biskupa Hippony w kontekście głośnej sprawy kapłana Apiarusza, który ekskomunikowany przez własnego biskupa Urbana udał się z rekursem do biskupa Rzymu. Augustyn zabiegał o to, aby karą, jaką został dotknięty kapłan Apiariusz przez swojego biskupa, objąć także kapłana lub biskupa, który skarconego przyjął do swojej wspólnoty, pomijając przy tym instancję sądowniczą właściwego mu biskupa²⁶. Ponieważ synod postanowił poinformować o całej sytuacji także Bonifacego, biskupa Rzymu, w formie listu, stąd też wśród 217 uczestników tego synodu jest również podpis Augustyna²⁷. Relację z przebiegu synodu diecezjalnego odbytego pod przewodnictwem biskupa Hippony 26 września 426 roku w Hipponie, zawarł w *Liście* 213²⁸. Imię Augustyna pojawia się też wśród podpisów biskupów pod pismem (*libellus*) mnicha galijskiego Leporiusza, stwierdzającym jego poprawę w związku z odwołaniem błędnych tez pelagiańskich. Dokument ten odczytano w Kościele kartagińskim w czasie synodu albo zebrania czterech biskupów w 426 roku w Kartaginie²⁹. O całej sprawie biskup Hippony pisze w *Liście* 219, adresowanym do współkapłanów Prokula i Cyliniu-

²² Bezpośrednio o przebiegu debaty i jej osiągnięciach pisze Augustyn w: *Breviculus collationis cum Donatistis* oraz *Post collationem contra donatistas*; por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 110–111.

²³ Por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 110.

²⁴ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 193–199.

²⁵ Por. tamże, s. 252.

²⁶ Por. tamże, s. 262.

²⁷ Por. tamże, s. 272.

²⁸ Por. tamże, s. 298–301.

²⁹ Por. tamże, s. 302–310.

sza³⁰. Po raz ostatni imię Augustyna pojawia się pod postanowieniami dokumentu synodu w Hipponie z dnia 24 września 427 roku³¹.

Obecność lub nieobecność biskupa Hippony na licznych synodach potwierdzona jest też pośrednio poprzez towarzyszące im fakty lub wydarzenia. Tak np. uczestnictwo biskupa Hippony na synodzie prowincjonalnym w dniu 26 czerwca 397 roku w Kartaginie zdaje się potwierdzać jego pięciomiesięczna obecność w tej najważniejszej stolicy biskupiej rzymskiej prowincji Afryki Prokonsularnej w związku z przepowiadaniem³². Podobnie uczestnictwo Augustyna w synodzie z 27 kwietnia 399 roku w Kartaginie zdaje się potwierdzać wygłoszone przez niego w tymże miejscu i roku *Sermo* 62³³. Udział biskupa Hippony w synodzie kartagińskim z 13 września 401 roku potwierdza jego imię na liście biskupów wysłanej przez tenże synod celem przywrócenia pokoju w kościele w Hippo-Diarcie, zakłóconego przez Equitiusa³⁴. Nawiązanie przez Augustyna w *Epistola* 59 do niektórych postanowień synodu zgromadzonego 27 sierpnia 402 roku w Milewie pod przewodnictwem Aureliusza może też wskazywać na bezpośrednią na nim obecność³⁵. Na obecność Augustyna na synodzie plenarnym w Kartaginie, jaki odbył się 13 czerwca 407 roku, zdaje się wskazywać jego wybór na jednego z sędziów przez biskupa Maurentiusza³⁶. W *Epistola* 97 jest mowa o nieobecności Augustyna na synodzie 13 października 408 roku w Kartaginie³⁷. Pośrednie świadectwa potwierdzają obecność Augustyna na synodzie plenarnym 14 czerwca 410 roku w Kartaginie³⁸. Na obecność biskupa Hippony na synodzie w Kartaginie w sprawie Pelagiusza i Celestiusza oraz na synodzie antypelagiańskim w Milewie w 416 roku wskazują *Epistolae* 175 i 176. Ta ostatnia znana jest jako list synodu w Milewie do papieża Innocentego I³⁹.

Nawet jeśli czasami nie mówi się nic o Augustynie, to jednak nie oznacza to jego nieobecności, jak np. na synodzie w Kartaginie 23 sierpnia 405 roku⁴⁰.

Z całkowitą pewnością nie da się potwierdzić obecności biskupa Hippony na synodzie plenarnym 28 sierpnia 397 roku w Kartaginie, podczas którego zatwier-

³⁰ Por. tamże, s. 310–312.

³¹ Por. tamże, s. 312–314.

³² Por. D. Fiocco, „*Spiritualis amoris vinculum*”. *Testimonianze di collegialità episcopale nell’epistolario agostiniano*, Roma 2020, s. 111.

³³ Por. tamże, s. 113–114.

³⁴ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 142.

³⁵ Por. H.J. Sieben, *Die Konzilsidee...*, s. 72.

³⁶ Por. tamże, s. 73–74.

³⁷ Por. D. Fiocco, „*Spiritualis amoris vinculum*”..., s. 119.

³⁸ Por. H.J. Sieben, *Die Konzilsidee...*, s. 74.

³⁹ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 224–227.

⁴⁰ Por. H.J. Sieben, *Die Konzilsidee...*, s. 73.

dzono ustalenia synodu w Hipponie z 393 roku, obejmujące także listę pism kanonicznych⁴¹, oraz na synodzie w Kartaginie w dniach 15–16 czerwca 401 roku⁴².

W niektórych latach przyczyny obiektywne uniemożliwiły zwołanie synodów. Tak było np. w czasie buntu wodza rzymskiego Afryki i donatysty Gildona, który wypowiadając posłuszeństwo cesarzowi Honoriuszowi w 395, 396 i 398 roku, zabronił biskupom spotykania się⁴³. Żaden synod nie został zwołany w latach: 400, 406, 413, 414, 415⁴⁴. Brak też zachowanych informacji o synodach w latach: 417, 420, 422–424⁴⁵.

SYNODY W ASPEKCIE DOKTRYNALNO-DYSCYPLINARNYM

Ścisłe rozdzielenie wymiaru doktrynalnego od dyscyplinarnego synodów nie jest do końca właściwe z uwagi na to, że po każdym synodzie wydawane były kanony i normy dyscyplinarne, które należało wprowadzić w życie w poszczególnych Kościołach partykularnych⁴⁶. Zdaniem niektórych autorów to właśnie kwestie dyscyplinarne stanowiły najczęściej procedowane na synodach sprawy⁴⁷.

Podział afrykańskiego chrześcijaństwa w czasach Augustyna na dwa rywalizujące ze sobą Kościoły wysunął na pierwszy plan problematykę samego Kościoła i jego relacji do świata⁴⁸. Spory kościelne wokół donatyzmu, a więc ruchu kościelnego, który na podłożu rygorystycznego montanistycznego skupiał chrześcijan odrzucających duchownych apostatów (w czasie prześladowań Dioklecjana zawiadli, wydając władzom państwowym święte księgi, przez co stali się *traditores*), obejmują kilka etapów: początki pokrywające się z panowaniem Konstancyusza (313–337), scalenie donatyzmu pod wodzą Donatusa z Kartaginy (337–360), umocnienie pozycji kościelnej i teologicznej (361–391) oraz ostatnia faza jego słabnięcia związana z autorytetem katolickich biskupów Aureliusza z Kartaginy i Augustyna z Hippony⁴⁹. Biskup Hippony zabiegał o merytoryczną dyskusję z donatystami nad tajemnicą Kościoła, a jej apogeum zapowiedziane już na synodzie plenarnym 14 czerwca 410 roku w Kartaginie miało miejsce w dniach od

---

⁴¹ Por. tamże, s. 71.

⁴² Por. tamże, s. 72.

⁴³ Por. R.W. Mathisen, *Concili dei vescovi nordafricani...*, s. 439.

⁴⁴ Por. tamże, s. 440.

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 134.

⁴⁷ Por. A. Żurek, *Synody wczesnochrześcijańskie*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. Żurek, J. Soprych, Kraków 2017, s. 37.

⁴⁸ Por. tamże, s. 27.

⁴⁹ Por. W. Myszor, *Kościół grzeszników i świętych: wybrane wątki z historii początków donatyzmu*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42 (2009) 2, s. 40.

1 do 8 czerwca 411 roku w czasie konferencji zwanej też synodem, która odbyła się w termach Gargiliusza w centrum Kartaginy. Już sama nazwa *collatio* wskazywała na zestawienie ze sobą racji obu stron, a tym, któremu wyznaczono rolę arbitra, był prominentny urzędnik kancelarii cesarskiej Flawiusz Marcelin⁵⁰. Jedną z centralnych kwestii w dyspucie z donatystami, którą biskup Hippony przedstawił już we wcześniejszych swoich wypowiedziach, było kryterium jednoznacznie określające „katolickość” Kościoła. Tym kryterium jest *caritas*, bo „Bóg jest miłością” (1 J 4,8.16), a obecnością miłości Bożej w człowieku jest Duch Święty. Instancją, która pozwala odczuć i dostrzec miłość, jest serce, głębia sumienia człowieka, a nie zewnętrzne, choćby najbardziej spektakularne czyny. Najważniejszym i decydującym trybunałem jest świadectwo sumienia (*testimonium conscientiae*), o ile samo badanie odbywa się w prawdzie przed Bogiem. Miłość prawdziwa człowieka, która jest darem Ducha Świętego, pozostaje w nieustannym związku z prawdą⁵¹. Źródłem prawdy wiary w Kościele jest Chrystus, a sam Kościół jest Jego Oblubienicą⁵². W ten sposób jawi się pierwszoplanowa rola prawdy jako probierza eklezjalności zarówno jednostki, jak i wspólnoty⁵³. Podczas gdy z jednej strony Kościół katolicki wiąże się ściśle z miłością, i to aż do tego stopnia, że może być z nią utożsamiany, to jednak, jak wykazuje Augustyn, sam Kościół należy widzieć w dwu jego stanach, a więc w tym, który jest teraz (*quae nunc est*), i w tym, który jest obiecany (*et huic Ecclesiae dictum est*)⁵⁴. Nawet jeśli do Kościoła odnosimy przymiotnik „święty”, to jednak dopiero na końcu czasów ukaże się jego pełnia. Nie można domagać się, tak jak chcą tego donatyści – i w tym leży ich główny błąd – aby Kościół na ziemi był taki, jaki będzie na końcu czasów⁵⁵. Należy dodać, że już synod z 13 września 401 roku w Kartaginie wezwał do przyjmowania duchownych donatystów po ich nawróceniu w kręgi duchownych Kościoła katolickiego i uniezależnił tę decyzję od decyzji synodów w krajach zamorskich⁵⁶.

Od 411 roku do starych wyzwań doktrynalnych dołączyła się kontrowersja pelagiańska⁵⁷. Wprawdzie uciekający z Rzymu po gockim najeździe Alaryka w 410

⁵⁰ Por. J. Śrutwa bp, *Dzieje Kościoła w starożytności*, t. II. *Kościół w cesarstwie chrześcijańskim*, Lublin 2018, s. 236–237.

⁵¹ Por. tamże, s. 243.

⁵² Por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 110.

⁵³ Por. T. Kaczmarek, *Augustyn – ekumenista*, „Studia Włocławskie” 15 (2013), s. 31.

⁵⁴ Por. Augustyn, *Objaśnienie Psalmu 9,12*, przeł. J. Sulowski, oprac. E. Stanula, *Pisma Starożytności Pisarzy XXXVII*, Warszawa 1986, s. 108.

⁵⁵ Por. T. Kaczmarek, *Augustyn – ekumenista...*, s. 31–32.

⁵⁶ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 139–140.

⁵⁷ Por. A. Baron, *Synody czasów upadku i przemiany Imperium Rzymskiego na Zachodzie*, „Polonia Sacra” 15 (2011) 29 (73), s. 28.

roku Pelagiusz zatrzymał się w Hipponie tylko na chwilę, to jednak jego uczeń Celestiusz zatrzymał się na dłużej, rozpowszechniając błędne nauki. Pelagiusz nie zgadzał się z całkowitym zdeterminowaniem człowieka przez łaskę Bożą, kładąc akcent na wolę człowieka. To, że postępuje on w sposób prawy czy błędzi, nie zależy od Boga, ale od niego samego⁵⁸. W tym duchu Celestiusz uważał, że człowiek został stworzony jako śmiertelny i jego śmierć nastąpiłaby bez względu na grzech. Ponadto twierdził, że życie wieczne będzie udziałem także dzieci umarłych bez chrztu. Na dodatek był zasadniczo przekonany o niemożliwości pogodzenia ze sobą łaski Bożej i wolnej woli człowieka⁵⁹. Pelagiańskie ujęcie łaski zostało po raz pierwszy potępione na synodzie w Kartaginie w 411 roku⁶⁰, a po włączeniu się do walki z herezją – na prośbę przedstawiciela cesarskiego Marcelina – Augustyn podejmie się doktrynalnego opracowania stanowiska katolickiego (m.in. w dziełach: *De peccatorum meritis et remissione et de baptismo*, *De natura et gratia*, *De perfectione iustitiae hominis*) oraz przyczyni się do zwołania w 416 roku dwu synodów: w Kartaginie w Afryce Prokonsularnej i w Milewe w Numidii⁶¹. Obydwa synody potępiły błędną naukę Celestiusza i wysłały do papieża Innocentego I dwa listy wykazujące błędy herezji pelagiańskiej, w tym zwłaszcza zbędność modlitwy i chrztu dzieci. Papież Innocenty I nie tylko zatwierdził 27 stycznia 417 roku postanowienia obydwu synodów, potępiając przy tym Pelagiusza i Celestiusza, ale i do oficjalnego dokumentu dołączył także treść prywatnych listów do Aureliusza i Augustyna⁶². Radość Kościoła afrykańskiego, w tym również Augustyna, nie trwała jednak długo, gdyż po śmierci papieża Innocentego I, gdy jego następcą został papież Zozym, tak Celestiusz, jak i Pelagiusz przystąpili do unieważnienia nałożonego na ich naukę potępienia. Zdecydowane stanowisko biskupów afrykańskich zgromadzonych zwłaszcza na synodzie powszechnym całej Afryki 1 maja 418 roku doprowadziło do zasadniczego przełomu w walce z herezją pelagianizmu, gdyż papież Zozym wycofał się ze swojego wcześniejszego niezdecydowanego stanowiska i w dokumencie zwanym *Tractoria* potępił Pelagiusza i Celestiusza, a cesarz Honoriusz wystąpił przeciw nim z całą stanowczością⁶³.

Synody od najdawniejszych czasów zwoływane były w celu uregulowania spraw związanych z życiem Kościoła, a nade wszystko służyły jego ożywie-

⁵⁸ Por. J. Śrutwa bp, *Dzieje Kościoła...*, s. 245.

⁵⁹ Por. K. Burczak, *Biskupi afrykańscy wobec herezji pelagianizmu*, „Vox Patrum” 22 (2002) 42–43, s. 437–438.

⁶⁰ Por. J. Śrutwa, bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 287.

⁶¹ Por. K. Burczak, *Biskupi afrykańscy...*, s. 442–443; J. Śrutwa bp, *Dzieje Kościoła...*, s. 246.

⁶² Por. K. Burczak, *Biskupi afrykańscy...*, s. 443; J. Śrutwa bp, *Dzieje Kościoła...*, s. 247.

⁶³ Por. K. Burczak, *Biskupi afrykańscy...*, s. 444; J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 292.

niu. Powszechnie znanym zbiorem kanonów dyscyplinarnych z czasów Augustyna jest *Breviarium Hipponense*, który został przygotowany przez biskupów Bizaceny na podstawie kanonów dyscyplinarno-jurydycznych synodu w Kartaginie w 393 roku. Do nich zostały dodane nowe rozporządzenia, a całość zatwierdzona 28 sierpnia 397 roku na synodzie w Kartaginie⁶⁴. Zbiór ten zawiera wiele cennych ustaleń, m.in. takich: aby corocznie zwoływano synod (kanon 5); o wyroku potępiającym dla oskarżonego biskupa, który nie stawia się na coroczny synod (kanon 7); o wysłuchaniu oskarżonego prezbitera przez biskupa z pięcioma braćmi z sąsiedztwa, a diakona z dwoma (kanon 8); o postępowaniu w sprawie przewinień biskupów i duchownych (kanon 9); aby duchowny nie mieszkał z obcymi kobietami (kanon 16); o lektorach (kanon 18); o nieprzyjmowaniu obcego duchownego bez zgody jego biskupa (kanon 19); o kierowaniu modlitwy przy ołtarzu do Ojca i niewymienianiu Syna zamiast Ojca, a Ojca zamiast Syna (kanon 21); o materii sakramentów (kanon 23); o nieodbywaniu zamorskich podróży przez biskupów bez zgody prymasa ich prowincji (kanon 27); o udzielaniu chrztu chorym (kanon 32); o spisie ksiąg kanonicznych (kanon 36); o starym zwyczaju obecności trzech biskupów wyznaczonych do udzielania święceń biskupich (kanon 38); o chrzcie dzieci, które nie wiadomo, czy są ochrzczone (kanon 39)⁶⁵. Słusznie należy zauważyć, że *Breviarium Hipponense* stanowiło prawdziwy trzon prawodawstwa Kościoła afrykańskiego dotyczącego dyscypliny, liturgii i życia duchowieństwa⁶⁶.

Ważną rolę w wielu zachowanych dokumentach synodalnych pełni *Notitia de gestis concilii Carthaginensis* synodu prowincjonalnego zgromadzonego pod przewodnictwem Aureliusza 6 czerwca 401 roku. W formie odzwierciedla ona rzymski sposób redagowania protokołów urzędowych (imię władcy świeckiego lub jego przedstawiciela, data, miejsce, imię przewodniczącego zgromadzenia), a w treści ujmuje newralgiczny problem wymarłych parafii z powodu braku duchownych i próbę jego częściowego rozwiązania poprzez przyjęcie do kapłaństwa nawróconych donatystów⁶⁷. Ponieważ wysłane w celu aprobaty poselstwa do biskupa Rzymu Anastazego i biskupa Mediolanu Weneriusza nie zostały poparte, dlatego też zebrany we wrześniu tegoż samego roku synod plenarny postanowił wysłać kolejne poselstwo, aby jeszcze wyraźniej przedstawić trudną sytuację, a ponadto postulować, aby o przyjęciu konkretnych duchownych decydowano bezpośrednio na miejscu. Zdaniem niektórych autorów współczesnych synod ple-

⁶⁴ Por. A. Baron, *Synody czasów upadku...*, s. 26–27; A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 106.

⁶⁵ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 73–82.

⁶⁶ A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 107.

⁶⁷ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 134; zob. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 107.

narny w Kartaginie z 13 września 401 roku stał się początkiem coraz większej autonomii Kościoła afrykańskiego⁶⁸.

W dużej mierze za sprawą Augustyna w postanowieniach dyscyplinarnych synodów znalazły się w odpowiedzi na zastrzeżenia donatystów, wskazania służące odnowie moralnej duchowieństwa katolickiego: w przypadku niewstrzeżliwości niektórych duchownych, zaniedbywania przez duchownych własnych parafii czy niestawiania się biskupów na synodach⁶⁹.

Dwie sprawy z życia Kościoła afrykańskiego ukazują dobitnie potrzebę i rangę norm dyscyplinarnych lub ich braku, co oczywiście pozostawiło trwałe ślad nie tylko w życiu synodalnym, ale i na obliczu Kościoła afrykańskiego i jego relacji z biskupem Rzymu. Pierwszy to znany casus lektora Antoninusa, zaledwie dwudziestoletniego mnicha, który w związku z niespodziewaną rezygnacją właściwego kandydata został z inicjatywy Augustyna w 411 lub 412 roku wyświęcony na biskupa Fussali przez prymasa Numidii. Niestety, Antoninus po dziesięciu latach z uwagi na swe niewłaściwe zachowanie, zwłaszcza przywłaszczenie pieniędzy, został objęty postępowaniem dyscyplinarnym, a jednym z członków postępowania stał się sam Augustyn. Antoninus, nie chcąc podporządkować się nałożonej na niego karze pozbawienia stanowiska i zwrócenia przywłaszczonych dóbr, przekonał prymasa Numidii do wydania mu listu polecającego do Rzymu. Papież Bonifacy, choć z niemałymi zastrzeżeniami przyjął apelację Antoninusa i go zrehabilitował, nie pytając Augustyna nawet o zdanie. Gdy po śmierci papieża Bonifacego (4.09.422 r.) jego następcą został papież Celestyn I, to Augustyn postanowił poinformować go o wszystkim listownie (*Epistola* 423). Choć nieznaną jest dalszy los biskupa Antoninusa, to jednak należy przypuszczać, że nie powrócił on już do Fussali⁷⁰.

Kolejną znaczącą sprawą w wymiarze dyscyplinarnym, która rozeszła się szerokim echem nie tylko w Kościele afrykańskim, była sprawa ekskomunikowanego przez biskupa Urbana Apiariusza, prezbitera z Sicca Veneria, który odwołał się do papieża Zozyma⁷¹. Biskup Rzymu, rehabilitując Apiariusza, wyposażył go także w legację w postaci biskupa i dwóch kapłanów, którzy mieli dopomóc mu w przywróceniu mu stanowiska i ukaraniu biskupa Urbana. W tym celu zabrali ze sobą posiadane w Rzymie odpisy kanonów soboru w Nicei mówiące o apelacji do Stolicy Apostolskiej⁷². Cała sprawa ujrzała światło dzienne podczas synodu ple-

---

⁶⁸ Por. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 107; J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 286–287.

⁶⁹ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 140–141.

⁷⁰ Por. J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 297–298.

⁷¹ Por. A. Baron, *Synody czasów...*, s. 36; J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 299.

⁷² Por. J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 299.

narnego w 419 roku w Kartaginie, kiedy to zgromadzeni biskupi, nie odnajdując w posiadanych kopiach greckich i łacińskich dokumentów z Nicei wzmianki o apelacji do Stolicy Rzymskiej, nie zareagowali pochopnie, ale postanowili zachować postanowienia biskupa Rzymu i przyjąć Apiariusza do posługi w Kościele w innej miejscowości, aż do momentu, kiedy na wystosowaną prośbę do innych stolic na Wschodzie (Konstantynopol, Antiochia, Aleksandria) o przesłanie odpisów posiadanych dokumentów z Nicei, nie skorygują zgodności tekstów. Nie upłynęło dużo czasu, kiedy to Apiariusz, przywrócony do posługi w nadmorskiej Tabarce, na nowo dopuścił się przewinień i został ekskomunikowany. Podobnie jak poprzednio udał się on do papieża, którym był wówczas Celestyn I, i uzyskał od niego rehabilitację i legata, który miał mu pomóc we wprowadzeniu postanowień biskupa Rzymu w życie. Zebrany w Kartaginie w 424/425 roku synod, przesłuchując Apiariusza, doprowadził do jego przyznania się do winy, przez co sam legat papieski nie był w stanie mu pomóc. Ponadto wykazano pomieszczenie posiadanych tak w Rzymie, jak i w Mediolanie uchwał nicejskich z postanowieniami w sprawie apelacji pochodzącymi z odbytego 20 lat później synodu w Sardyce. Reakcją biskupów afrykańskich było przekazanie akt spraw Apiariusza do biskupa Rzymu ze specjalnym listem wyjaśniającym papieżowi Celestynowi I całość sprawy wraz z cennymi postulatami na przyszłość⁷³.

POWAGA (*AUCTORITAS*) SYNODÓW

Analiza licznych wypowiedzi biskupa Hippony w odniesieniu do synodów bardzo wyraźnie, jak dostrzeżę w swym opracowaniu sycylijski patrolog Giuseppe Di Corrado, koncentruje się wokół pojęcia „powaga” (*auctoritas*)⁷⁴. O powadze synodu i jego niezastąpionej roli Augustyn był przekonany już jako kapłan, czemu dał wyraz w jednym ze swoich listów skierowanych do biskupa Aureliusza⁷⁵. Pierwszoplanowym źródłem *auctoritas* jest Duch Święty, który jest ciągle obecny w żywych członkach wspólnoty Kościoła i to On w sposób zbawczy oddziałuje na różne wymiary życia Kościoła⁷⁶. Tę powagę Ducha Świętego uwidaczniają zwłaszcza trzy obszary: Kościół w swojej całości, Stolica Apostolska oraz wierni świeccy jako Lud Boży⁷⁷.

⁷³ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 294–297; zob. J. Śrutwa bp, *Kontakty św. Augustyna...*, s. 301–302.

⁷⁴ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 131.

⁷⁵ Por. Św. Augustyn, *List 22,4*, w: tenże, *Listy*, przeł. W. Eborowicz, Pelplin 1991, s. 180; zob. A. Dobrzyński, *Synodalność Kościoła...*, s. 106.

⁷⁶ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 131.

⁷⁷ Por. tamże, s. 132.

Nie umniejszając w niczym powagi, jaką biskup Hippony przypisywał Stolicy Apostolskiej, należy w pierwszej kolejności podkreślić, że tak mocno akcentowana przez niego *auctoritas* synodów nie była jednakowa. Największą, choć oczywiście nierówną Stolicy Apostolskiej, powagą cieszył się synod plenarny, poprzez który wyrażał się cały Kościół, a jego decyzje były wiążące tak dla Kościoła, jak i jego członków⁷⁸. Jako zgromadzenia biskupów pochodzących z różnych prowincji kościelnych czy też różnych części cesarstwa rzymskiego były uważane za nawiązujące do starożytnej tradycji Kościoła, a przez to również porównywalne do *auctoritas* apostolskiej⁷⁹ i uważane za wyjaśniające to, co apostołom zostało przekazane⁸⁰. Autorytet synodu plenarnego zdaniem Augustyna był tak duży, że upoważniał go nawet do ewentualnego korygowania lub rozwijania tego, co wcześniejsze synody już powiedziały⁸¹. Niższą powagą cieszył się synod prowincjalny⁸².

Synody, w tym zwłaszcza synody prowincjalne, przyczyniały się do wzrostu *auctoritas* Stolicy Apostolskiej. Z jednej strony troszczyły się i czuwały nad tym, co działo się w Kościele partykularnym tak pod względem doktryny, jak i dyscypliny. Z drugiej strony powiadamiały Stolicę Apostolską, aby, jak wyrazi to synod z Kartaginy z 416 roku: „do naszych skromnych postanowień została dodana powaga Stolicy Apostolskiej dla obrony dobra wielu i poprawienia niegodziwości niektórych”⁸³. Współpraca synodów ze Stolicą Apostolską zapewniała podjętym postanowieniom synodalnym większą powagę i ich ostateczny charakter. W ten sposób, jak zauważa Giuseppe di Corrado, urzeczywistniał się wzajemny dialog pomiędzy powagą wypływającą z *sensus fidelium* a powagą właściwą Stolicy Apostolskiej, która ostatecznie tę pierwszą potwierdzała⁸⁴. Znacząco do pogłębienia pojęcia *auctoritas* Stolicy Apostolskiej i samego papieża przyczynił się papież Zozym, wiążąc ją z *auctoritas* Pisma Świętego⁸⁵.

Szacunek synodów prowincjalnych wobec powagi Stolicy Apostolskiej widać wyraźnie w podejmowanych przez synody aktach dyscyplinarnych i to nawet wtedy, gdy biskupi afrykańscy wyrażają sprzeciw wobec niektórych jej poczynań. W odniesieniu do sprawy kapłana Apiariusza synod w Kartaginie z maja 419 roku zwraca się do papieża Bonifacego, zachowując przy tym postanowienia niezującego już wówczas papieża Zozyma co do apelacji prezbitera do Rzymu, ale infor-

⁷⁸ Por. Augustyn z Hippony, *O chrzcie* I, 18.28; VI, 2.3.

⁷⁹ Por. tamże, IV, 6.8–9.

⁸⁰ Por. Św. Augustyn, *List* 54,1.1.

⁸¹ Por. Augustyn z Hippony, *O chrzcie* II, 9.14.

⁸² Por. tamże, II, 3.4.

⁸³ Augustyn, *List* 175,2, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku...*, s. 221; por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 134.

⁸⁴ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 135.

⁸⁵ Por. tamże, s. 142–143.

muje także o podjętym staraniu uzyskania od innych stolic odpisów posiadanych aktów soboru w Nicei⁸⁶. Innym jeszcze dobitnym przykładem odwoływania się biskupów afrykańskich do Stolicy Apostolskiej jest prośba o potwierdzenie decyzji synodalnych, a więc nadania im bardziej uniwersalnego charakteru, zwłaszcza w odniesieniu do potępienia herezji pelagiańskiej⁸⁷. Ważnym obrazem przywołanym przez biskupów afrykańskich jest obraz „hojnego, obfitego źródła” (*largus fons*) władzy, którą papież otrzymuje bezpośrednio dzięki łasce Bożej, a której biskupi nie są w stanie i nie odważają się powiększyć⁸⁸.

Przykładem cennego dialogu papieża Innocentego I z biskupami afrykańskimi jest jego *Epistola* 181, w której biskup Rzymu docenia ich wkład w rozwiązywanie problemów teologicznych, zwłaszcza odwołanie się do starożytnej tradycji i dyscypliny kościelnej⁸⁹. Od tego listu, a więc od ok. 416 roku, wzrasta liczba rekursów biskupów afrykańskich do Stolicy Apostolskiej w sprawach dyscyplinarnych⁹⁰.

Trzecim członem prawdziwej *auctoritas* w Kościele, którą jest w istocie żywa i twórcza obecność Ducha Świętego, są wierni świeccy, a więc wszyscy ochrzczeni. Dowartościowanie roli świeckich w życiu synodalnym wyraża się poprzez pełniejsze odczytanie „zmysłu wiary ogółu wierzących” (*sensus fidelium*)⁹¹. Biskup Hippony „absolutnie jednomyślną zgodę narodów chrześcijańskich w wierze” (*christianorum populorum concordissima fidei conspiratione*) zestawia z autorytetem Ewangelii⁹².

Tak wyraźnie uwydatniona przez biskupa Hippony w kontekście synodów powaga albo autorytet (*auctoritas*) na obliczu Kościoła znajduje pełne światło w charakteryzującym Kościół katolicki pragnieniu prawdziwej miłości oraz poszukiwaniu i budowaniu jedności⁹³.

WNIOSKI

Działalność synodalna Kościoła afrykańskiego na przełomie IV i V wieku, choć nie odbiega zasadniczo od tej w Azji Mniejszej, Italii, Galii, na Półwyspie

⁸⁶ Por. tamże, s. 136–137.

⁸⁷ Por. tamże, s. 137.

⁸⁸ Por. Augustinus, *Epistola* 177,19 (CSEL 44,688); zob. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 139.

⁸⁹ Por. Innocentius I, *Epistola* 181,1 (CSEL 44,701).

⁹⁰ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 141.

⁹¹ Por. tamże, s. 147–148.

⁹² Por. Augustinus, *Epistola* 194,7.31 (CSEL 57, 200f); zob. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 146.

⁹³ Por. G. Di Corrado, *La saluberrima auctoritas...*, s. 145.

Iberyjskim czy Wyspach Brytyjskich, to jednak biorąc pod uwagę choćby tylko liczbę zwołanych synodów, jest o wiele bardziej okazała niż w jakimkolwiek innym Kościele, zwłaszcza na Zachodzie. Jest wiele czynników, które sprawiają, że synody afrykańskie przełomu IV i V wieku stanowią swoiste *loci*, w tym także *loci historici, theologici et practici*, tak samej instytucji synodów, jak i życia Kościoła. W zapisanie chlubnych kart synodów afrykańskich znaczący wkład wnieśli zwłaszcza dwaj biskupi: Aureliusz, biskup Kartaginy i prymas Afryki Prokonsularnej, oraz Augustyn, biskup Hippony. I choć obydwaj cieszyli się dużym autorytetem moralnym wśród biskupów Afryki Północnej, to jednak obok bycia, jak Aureliusz, doskonałym strategiem, Augustynowi zawdzięczamy także wielką głębię myśli i skuteczną obronę katolickiej tożsamości.

Począwszy od pierwszego synodu, w którym uczestniczył Augustyn jeszcze jako prezbiter – a więc od synodu plenarnego całej Afryki z 8 października 393 roku, aż po ostatni, w którym pojawia się jego imię, a więc synod w Hipponie z dnia 24 września 427 roku – upłynęło prawie 34 lata. Z tego okresu zachowały się świadectwa bezpośrednio i pośrednio o jego obecności na synodach. Z tych ostatnich ważną rolę pełnią zwłaszcza: listy synodalne, poselstwa, komisje i epistolografia biskupa Hippony. Niekiedy wprost mówi się również o tym, że Augustyn był nieobecny.

Dwoma płucami działalności synodów afrykańskich są debaty oraz postanowienia o charakterze doktrynalnym i dyscyplinarno-jurydycznym. W pierwszym aspekcie synody były ważnym narzędziem zwalczania zwłaszcza schizmy donatystów i herezji pelagianizmu. Synodalne rozporządzenia dotyczące schizmatyków zawierają w sobie wyraźne piętno myśliciela z Tagasty, który z ojcowską troską wykazując błędy i niespójność ich stanowiska, zabiega o ich powrót na łono Kościoła katolickiego. Słuszne uwagi donatystów, jak np. pod adresem niewłaściwego zachowania się niektórych duchownych katolickich, nie stają się motywem do wzajemnego obrażania się, ale do wnikliwego postępowania służącego usunięciu zgorszenia. W kontekście dyscypliny, liturgii i życia Kościoła słynny zbiór kanonów *Breviarium Hipponense* czy inne kolekcje kanonów – stanęły u podstaw ustawodawstwa całego Kościoła. Działalność synodalna Kościoła afrykańskiego bardzo wyraźnie uwydatnia nadrzędność instancji Biskupa Rzymu oraz odznacza się sumiennością w sposobie postępowania. Gdy wyczerpują się sposoby pokojowego zaradzenia grożącym Kościołowi afrykańskiemu niebezpieczeństwom, synody odwołują się do cesarza lub jego przedstawicieli.

Augustyn przez wszystkie lata swojej posługi kapłańskiej i biskupiej stał na straży powagi czy też autorytetu (*auctoritas*) synodów, gdyż widział w nich najbardziej skuteczny sposób rozwiązywania problemów i napięć w życiu Kościoła afrykańskiego poprzez wspólnotowe i kolegialne wsłuchiwanie się, dialog, po-

szukiwanie zgody i jednomyślności. Pierwszym i najważniejszym źródłem *authoritas* synodów jest sam Duch Święty, który nieustannie staje się obecny i działa historycznie we wspólnocie Kościoła. Jego uprzywilejowanymi wymiarami działania są zwłaszcza: Kościół w swej całości, biskup Rzymu jako następca św. Piotra oraz zmysł wiary ogółu wierzących (*sesus fidelium*).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Acta Concilii hipponensis 24 septembris 427*, w: *Patrologiae cursus completus. Series latina*, ed. J.-P. Migne, Paris 1887, 56, s. 876–879; przekł. pol. *Dokumenty synodu w Hipponie z 24 września 427*, przeł. Z. Olejniczak, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku. Synody i kolekcje praw*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, *Źródła Myśli Teologicznej* 52, Kraków 2010, t. IV, s. 312–314.
- Augustinus, *Epistola* 177, w: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 44, Vienna 1913, s. 669–688.
- Augustinus, *Epistola* 194, w: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 44, Vienna 1913, s. 176–214.
- Augustinus, *Retractationes*, przeł. G. Madec, w: U. Pizzali, *Nuova Biblioteca Agostiniana* 2, 2–241, Roma 1994.
- Augustyn, *List* 175, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku. Synody i kolekcje praw*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, *Źródła Myśli Teologicznej* 52, Kraków 2010, t. IV, s. 220–224.
- Augustyn św., *Listy*, przeł. W. Eborowicz, Pelplin 1991.
- Augustyn, *Objaśnienie Psalmu 9*, przeł. J. Sulowski, oprac. E. Stanula, *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy XXXVII*, Warszawa 1986, s. 100–118.
- Augustyn z Hippony, *O chrzcie (De baptismo contra Donatistas libri septem)*, przekł., wstęp i oprac. A. Żurek, *Źródła Myśli Teologicznej* 38, Kraków 2006.
- Breviarium Hipponense*, przeł. Z. Olejniczak, w: *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku. Synody i kolekcje praw*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, *Źródła Myśli Teologicznej* 52, Kraków 2010, t. IV, s. 73–82.
- Innocentius I, *Epistola* 181, w: *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* 44, Vienna 1913, s. 701–714.

STUDIA

- Audollent A., *Afrique*, w: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, I, Paris 1911, s. 706–861.
- Baron A., *Synody czasów upadku i przemiany Imperium Rzymskiego na Zachodzie*, „*Polonia Sacra*” 15 (2011) 29 (73), s. 5–36.

- Burczak K., *Biskupi afrykańscy wobec herezji pelagianizmu*, „Vox Patrum” 22 (2002) 42–43, s. 437–461.
- Di Corrado G., *La saluberrima auctoritas del sinodo. Il tracciato della sinodalità al tempo di Agostino d’Ippona*, Trapani 2022.
- Dobrzyński A., *Synodalność Kościoła niepodzielonego*, Tarnów 2020.
- Fiedrowicz M., *Teologia Ojców Kościoła. Podstawy wczesnochrześcijańskiej refleksji nad wiarą*, przeł. W. Szymona, Kraków 2009.
- Fiocco D., *Autonomia e comunione negli antichi sinodi africani (secoli III–V)*, „Studia Patavina” 68 (2021), s. 39–51.
- Fiocco D., *„Spiritalis amoris vinculum”. Testomonianze di collegialità episcopale nell’epistolario agostiniano*, Roma 2020.
- Kaczmarek T., *Augustyn – ekumenista*, „Studia Włocławskie” 15 (2013), s. 23–36.
- Mathisen R.W., *Concili dei vescovi nordafricani*, w: *Agostino. Dizionario enciclopedico*, ed. A.D. Fitzgerald, ed. ital. L. Alici, A. Pieretti, Roma 2007, s. 438–440.
- Myszor W., *Kościół grzeszników i świętych: wybrane wątki z historii początków donatyzmu*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 42 (2009) 2, s. 38–48.
- Possydiusz z Kalamy, *Żywot św. Augustyna*, przekł., wstęp i oprac. P. Nehring, Kraków 2002.
- Proniewski A., *Teologia laikatu i synodalność jako droga realizacji powszechnego powołania do świętości*, „Teologia w Polsce” 16 (2022) 2, s. 137–156.
- Sieben H.J., *Concilium (concilia) II. Konzilslehre A.s.*, [hasło w:] *Augustinus-Lexikon*, I, ed. C. Mayer, Basel 1986, s. 1100–1107.
- Sieben H.J., *Die Konzilsidee der Alten Kirche*, Paderborn i in. 1979.
- Słownik kościelny łacińsko-polski*, red. A. Jougan, Poznań–Warszawa–Lublin 1958³.
- Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. I: A–C, Warszawa 1959.
- Strękowski S., *Synody w Afryce prokonsularnej III wieku jako przejaw kolegalności biskupów w świetle Kanonów synodalnych i „Listów” św. Cypriana z Kartaginy*, „Vox Patrum” 72 (2019), s. 97–120. DOI: 10.31743/vp.4834.
- Strzelczyk J., *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992.
- Śrutwa J. bp, *Dzieje Kościoła w starożytności*, t. II. *Kościół w cesarstwie chrześcijańskim*, Lublin 2018.
- Śrutwa J. bp, *Kontakty św. Augustyna z papieskim Rzymem*, „Vox Patrum” 8 (1988) 14, s. 277–306.
- Żurek A., *Synody wczesnochrześcijańskie*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. Żurek, J. Soprych, Kraków 2017, s. 31–46.

Słowa kluczowe: synod, św. Augustyn, działalność synodalna, *auctoritas*

SAINT AUGUSTINE AND THE SYNODS OF NORTH AFRICA AT THE TURN OF THE 4TH AND 5TH CENTURIES

Summary

The synodal activity of the Church in North Africa at the Turn of the 4th and 5th Centuries, although on the one hand is astonishing with its dynamic development, on the other hand, also highlights the multiplicity and scope of problems that the African Church faced. Such outstanding pastors as, in particular, the Bishop of Carthage and the Primate of Proconsular Africa, Aurelius (391–430) and the Bishop of Hippo, Augustine (396–430), made synods an effective weapon in the fight against the Donatist schism and the heresy of Pelagianism. No less important matters of the synodal meetings convened at that time were matters related to the discipline of the clergy, the liturgy and the life of the Church. Synods (*concilia*) enjoyed their own seriousness and authority (*auctoritas*). Plenary synods in particular played a significant role among them. As a manifestation of episcopal collegiality, they shed a lot of light on the relationship of African bishops to the Bishop of Rome, and are also a testimony to African ecclesial specificity and autonomy.

Keywords: synod, Saint Augustine, synodal activity, *auctoritas*